

Dagboekje hartfalen

De hartfalenpolikliniek

De verpleegkundige op de hartfalenpolikliniek zal u informeren over uw hartfalen en hoe u daar mee om moet gaan. Daarnaast zal hij of zij, in opdracht van en in overleg met de cardioloog, uw medicatie zo nodig aanpassen.

Werkwijze

De hartfalenverpleegkundige zal u in de week na uw ontslag uit het ziekenhuis telefonisch benaderen om te vragen hoe het met u gaat. Tevens wordt een afspraak gemaakt voor een bezoek aan de hartfalenpolikliniek. Deze afspraak kunt u noteren in de lijst op de volgende bladzijde. De begeleiding door de hartfalenverpleegkundige duurt een jaar. De eerste maanden ligt de nadruk op een goede instelling van de medicatie. In principe komt u één keer per maand op controle bij de hartfalenverpleegkundige. Na deze periode wordt u terug verwezen naar uw cardioloog.

Vragen

Mocht u tussentijds vragen hebben, dan kunt u tijdens werkdagen voor 12.30 uur contact opnemen met de hartfalenverpleegkundige.

Hartfalenverpleegkundige thuiszorg

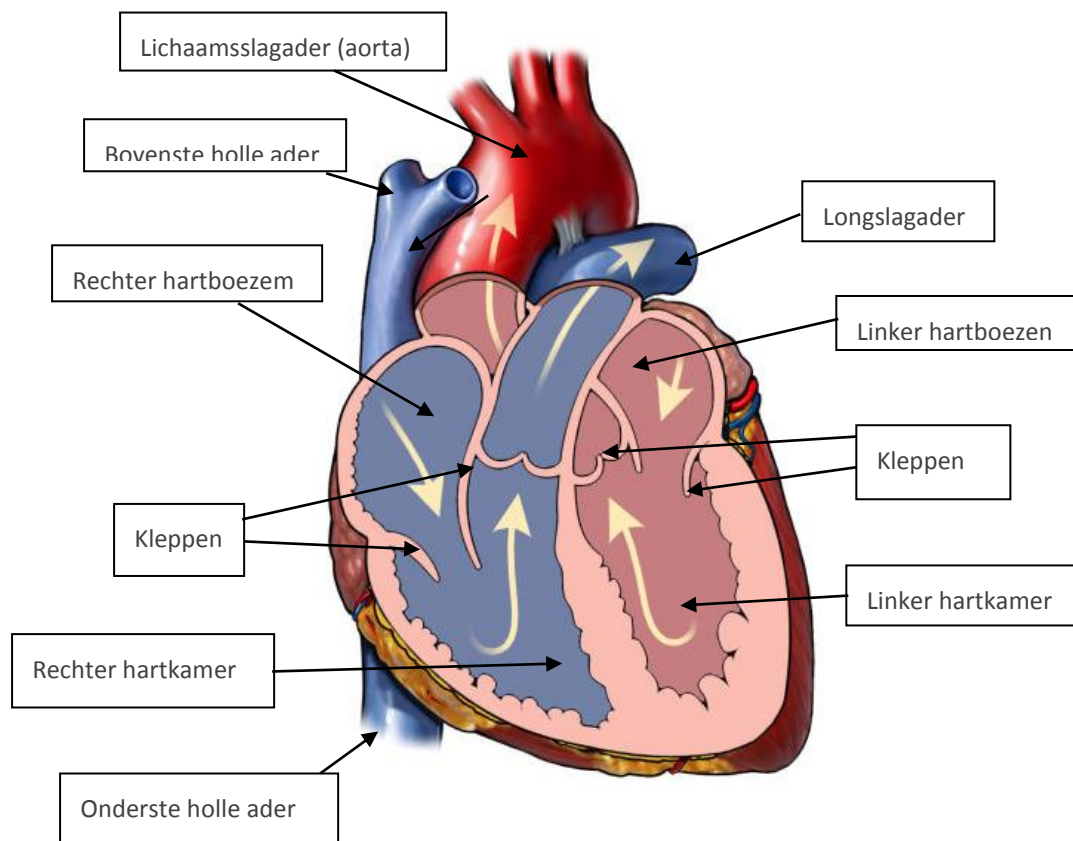
De hartfalenverpleegkundige thuiszorg brengt mogelijk ook een bezoek bij u thuis. Hij/zij zal de bevindingen noteren in dit dagboekje.

Inleiding

De cardioloog heeft u doorverwezen naar de polikliniek hartfalen. In deze brochure vindt u informatie over wat hartfalen is en over de werkwijze van de polikliniek hartfalen.

De werking van het hart

Een gezond hart is een pomp die in rust zo'n vier tot vijf liter bloed per minuut rondpompt. Bloed stroomt door het lichaam doordat de boezems en kamers van het hart samentrekken. Het bloed brengt via de aders en slagaders voedingsstoffen/zuurstof naar organen en spieren. Ook voert het afvalstoffen af naar lever, nieren en longen.

Bouw van het hart

Het hart is opgebouwd uit een linker- en een rechterhelft: elke helft bestaat uit een boezem en een kamer. Tussen de kamers en de boezems bevindt zich een hartklep. Ook op de scheiding tussen de kamers en de grote slagaders bevindt zich een klep. De kleppen zorgen er voor dat het bloed in de goede richting stroomt.

Bloedsomloop

Het bloed dat vanuit het lichaam in het rechterdeel van het hart komt is zuurstofarm en bevat veel kooldioxide. Het bloed gaat via de rechterboezem naar de rechterkamer. Vanuit de rechterkamer gaat de longslagader naar de longen. In de longen wordt koolzuur uit het bloed afgegeven en zuurstof opgenomen. Het zuurstofrijke bloed komt via de linkerboezem in de linkerkamer. Vanuit de linkerkamer gaat een slagader, de aorta, naar de rest van het lichaam. Het hart pompt het bloed door het lichaam waar het alle organen en weefsels van zuurstof en voedingsstoffen voorziet. Het hart zelf wordt van zuurstof en voeding voorzien door de kransslagaders die om het hart heenlopen. Via vertakkingen naar de wand van het hart wordt de hele hartspier van bloed en dus van zuurstof en voedingsstoffen voorzien.

Wat is hartfalen

We spreken van hartfalen als het hart het bloed niet meer goed door het lichaam kan pompen. Dit gebeurt als de hartspier verzwakt is door bijvoorbeeld een hartinfarct, ritmestoornissen, hartklepgebreken of ziektes van de hartspier zelf. Als gevolg daarvan gaat het lichaam water en zout vasthouden. Misschien is het u opgevallen dat u minder plast. Al, dit vocht hoopt zich op in de bloedbaan en uiteindelijk in de weefsels. Dit geeft klachten als vermoeidheid, kortademigheid, benauwdheid (vocht in de longen) en dikke enkels. Hartfalen kan ook verminderde eetlust, misselijkheid of pijn hoog in de buik tot gevolg hebben.

Falen van de linker harthelft

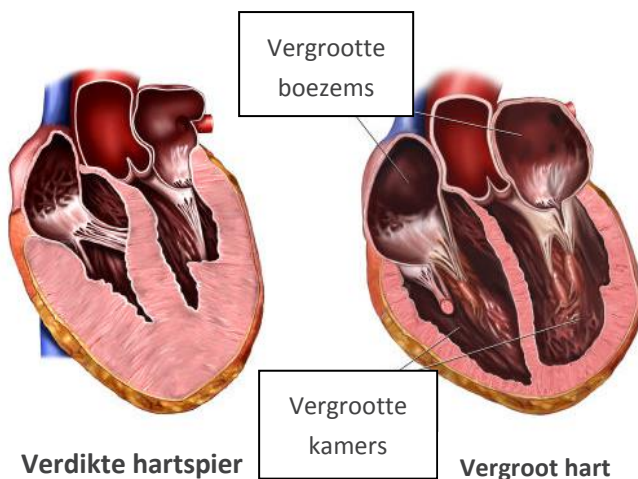
Als vooral de linkerkant van het hart minder goed pompt, kunnen de bloedvaten van de longen door stuwning overvol raken. Een gevolg hiervan is dat het waterige deel van het bloed (bloedplasma) uit de longvaten gaat lekken. Er ontstaat vochtophoping in de longen die kortademigheid veroorzaakt. Dit wordt vaak omschreven als 'vocht achter de longen'. Dit heeft dus niets te maken met slecht werkende longen maar met een verminderde pompwerking van het hart.

Falen van de rechter harthelft

Als vooral de rechterkant van het hart minder goed pompt, kan er bloed terugstromen in de rechterboezem. Hierdoor kan stuwning optreden in de bloedvaten die uitkomen op de rechterboezem en kan vochtophoping in buikholte, benen en voeten ontstaan.

Verminderde pompfunctie zowel rechts als links

Vaak is er sprake van het tekort schieten van de pompwerking van zowel de rechter- als de linkerkant van het hart. Door een slechte pompwerking vermindert de zuurstofvoorziening. Een verminderde zuurstoftoevoer naar de ademhalingsspieren verklaart bijvoorbeeld een gevoel van benauwdheid zonder dat er sprake is van vochtophoping.

Indeling in klassen

Op grond van klachten die iemand met hartfalen heeft is een (internationaal gebruikte) indeling in klassen gemaakt. Deze indeling geeft aan hoe ernstig de klachten zijn die iemand heeft. Het is mogelijk dat iemand in de loop van de tijd minder klachten krijgt door het goed instellen op medicijnen. Het komt echter ook voor dat gedurende de jaren de pompkracht van het hart afneemt waardoor meer klachten ontstaan.

De indeling bestaat uit de volgende 4 klassen:

- Klasse 1: geen klachten (hier is strikt genomen geen sprake van hartfalen)
- Klasse 2: klachten tijdens forse inspanning
- Klasse 3: klachten tijdens matige inspanning
- Klasse 4: klachten tijdens lichte inspanning of in rust.

Verschijselen van hartfalen

De meest voorkomende verschijnselen en klachten van hartfalen zijn:

- Kortademigheid (bij inspanning en bij platliggen)
- Kortademigheid ontstaat door ophoping van vocht in de longen
- Piepende, rochelende en pruttelende ademhaling
- Vermoeidheid
Vermoeidheid ontstaat doordat het hart minder bloed naar de spieren pompt. Hierdoor worden spieren minder goed van zuurstof en voedingsstoffen voorzien.
- Verminderde inspanningstolerantie
- Oedeemvorming
- Opgezette enkels en benen
- Vol gevoel in de buik door vochtophoping in de buikholte. Uw kleren kunnen strakker gaan zitten
- Weinig urineproductie overdag en/of meer urineproductie 's nachts
- Droge prikkelhoest. Vooral bij platliggen ontstaat droge prikkelhoest door vochtophoping in de longen. Prikkelhoest kan echter ook een bijwerking zijn van bepaalde medicijnen (met name ace-remmers)
- Verminderde eetlust. Dit kan het gevolg zijn van vochtophoping in de buik maar ook van inactiviteit.
- Verwardheid en apathie.

Tekenen van verslechtering

De belangrijkste tekenen van verslechtering of ontregeling zijn:

- Gewichtstoename van twee kg (of meer) in twee-drie dagen door het vasthouden van vocht. Dagelijks wegen wordt ten zeerste aanbevolen. (N.B. een gelijkblijvend gewicht bij een verminderde eetlust kan ook betekenen dat vocht vastgehouden wordt).
- Toename van kortademigheid
Een toename van kortademigheid kan wijzen op vochtophoping in de longen. U zult merken dat u niet zo goed meer plat kunt liggen en meer kussens in bed nodig heeft dan normaal.
- Opgezette enkels/benen
Bij vochtophoping in de benen/enkels kunnen putjes in de benen worden gedrukt die 'blijven' staan". Ook kunnen schoenen strakker gaan zitten.
- Strakker zitten van kleren/vol gevoel in de buik
Dit kan wijzen op vochtophoping in de buik.
- Overdag minder plassen
Overdag minder plassen en donkere urine kunnen wijzen op vasthouden van vocht.
- 's Nachts vaker dan anders moeten plassen
's Nachts vaker dan anders moeten plassen kan duiden op vasthouden van vocht. Het vocht dat overdag in bijvoorbeeld de enkels of buikholte zit, kan 's nachts door de nieren verwerkt worden, waardoor u vaker moet plassen.
- Verandering van hartritme
Een regelmatig ritme dat verandert in een onregelmatig ritme of hartkloppingen kan duiden op hartritme-stoornissen. Als het hart sneller of onregelmatiger klopt betekent dit een extra belasting voor het hart. Hierdoor kan het vasthouden van vocht optreden.
- Toename van moeheid en vermindering van inspanningsvermogen
- Duizeligheid
- Verminderde concentratie

Overige aandachtspunten

Naast de symptomen van verslechtering is het belangrijk te waarschuwen bij:

- Pijn op de borst
- Misselijkheid, braken en diarree
- Een griepachtig gevoel of koorts dat een aantal dagen aanhoudt. Hierdoor kan de vochtbalans verstoord raken en kan het nodig zijn de medicijnen of de vochtbeperking aan te passen.

Als u tekenen van verslechtering merkt neem dan contact op met uw arts of hartfalenverpleegkundige. Zie bladzijde één.

Behandeling van hartfalen

Bij hartfalen is de pompkracht van het hart verminderd. Hierdoor kan het lichaam vocht vasthouden. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen krijgen patiënten met hartfalen verschillende medicijnen. Die moeten er voor zorgen dat de pompfunctie zo optimaal mogelijk is, dat het hart wordt ontlast en dat het vasthouden van vocht wordt voorkomen. Om het vasthouden van vocht te voorkomen wordt tevens een natriumbeperving (zout), vaak in combinatie met een vochtbeperking, voorgeschreven. Bij de behandeling van hartfalen wordt zo mogelijk iets aan de oorzaak van het hartfalen gedaan. Bij hartklepafwijkingen kan een klepoperatie tot de mogelijkheden behoren. Bij zuurstoftekort in de hartspier door afwijkingen aan de kransslagaders kan dotteren of een bypassoperatie worden voorgesteld. Soms kan een pacemaker gegeven worden. Voor een hele beperkte groep patiënten is een harttransplantatie mogelijk.

In de meeste gevallen kan de oorzaak van hartfalen echter niet behandeld worden. Het belangrijkste doel van de behandeling is in dat geval dat een patiënt zo weinig mogelijk last heeft van de verschijnselen van hartfalen.

De behandeling bestaat in het kort uit de volgende onderdelen.

- medicijnen
- zoutbeperkt dieet
- vochtbeperking
- dagelijkse zelfcontrole gewicht
- balans tussen activiteit en rust
- goede voedingstoestand en verminderen overgewicht
- stoppen met roken

Wat kunt u zelf doen

Minder zout

- **Waarom minder zout**

Bij hartfalen is de pompkracht van het hart verminderd. Hierdoor kan het lichaam vocht vasthouden. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen krijgen patiënten met hartfalen, naast de behandeling met verschillende medicijnen, een natriumbeperving voorgeschreven. Natrium (een bestanddeel van keukenzout) trekt water aan waardoor het lichaam meer vocht vasthoudt. Een natriumbepervt dieet wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de behandeling van patiënten met hartfalen.

- **Hoe werkt een zoutbeperking**

Bij hartfalen wordt meestal een natriumbeperving van maximaal 5 gr NaCl (2 gram Natrium) voorgeschreven. Globaal betekent deze natriumbeperving dat de warme maaltijd zonder toegevoegd zout bereidt dient te worden (Eet geen maaltijden die u zelf niet klaar maakt). Wanneer kaas of vleeswaren als broodbeleg worden gebruikt, is het advies deze in ongezoeten of lichtgezouten vorm te gebruiken. Een diëtiste kan worden ingeschakeld om uitvoering van de natriumbeperving op individuele eetgewoontes en wensen van de patiënt af te stemmen.

Vochtbeperking

- **Waarom een vochtbeperking**

Wanneer de pompfunctie van het hart verminderd is kan het lichaam vocht vasthouden en heeft het lichaam moeite om overtollig vocht, door de nieren, uit te laten plassen. Om die reden wordt vaak een vochtbeperking voorgeschreven aan patiënten die hartfalen hebben. Op deze manier kunnen de klachten die voortkomen uit het hartfalen zoals benauwdheid, moeheid bij inspanning, dikke enkels en een dikke opgeblazen buik voor een deel worden tegen gegaan of zelfs weggenomen. Een vochtbeperking wordt voorgeschreven in de hoeveelheid 'drinkvocht' die maximaal per 24 uur mag worden gebruikt. Meestal zal een vochtbeperking van 1500-2000 ml/dag geadviseerd worden waarbij het vocht uit warme maaltijden niet meegerekend wordt. Een vochtbeperking moet niet alleen gezien worden als een maximum hoeveelheid vocht, maar ook als de minimum hoeveelheid vocht die een patiënt per dag moet gebruiken. Dit laatste om uitdroging te voorkomen.

- **Hoe werkt een vochtbeperking**

Een vochtbeperking aanhouden moet geleerd worden. Vul om dit te leren 's ochtends een 1 ½ literfles met water en zet deze op het aanrecht. Steeds als u iets gedronken heeft haalt u dezelfde hoeveelheid water uit de fles en dat gooit u weg. Op deze wijze wordt inzicht verkregen in de hoeveelheid vloeistof die nog beschikbaar is voor de rest van de dag. In de loop van enkele dagen zult u weten hoeveel u op welk moment van de dag kunt drinken om u aan de 1½ liter vochtbeperking te houden. Bij warm weer (20 graden of meer) mag men 2 glazen vocht (300 cc) per dag meer gebruiken. Bij een groot dorstgevoel kunt u gebruik maken van een zuurtje of kauwgom. Ook een ijsblokje helpt tegen het dorstgevoel. Dit moet echter wel als vocht meegeteld worden. Bij braken, koorts en diarree moet u contact opnemen met de arts over de hoeveelheid vocht die u mag gebruiken.

- **Praktische tips:**

- Door kleine kopjes of glazen te gebruiken kunt u vaker op de dag iets drinken.
- Medicijnen kunnen vaak ook met een paar lepels pap/yoghurt ingenomen worden in plaats van met water. (Als medicijnen niet met melkproducten ingenomen mogen worden dan staat dit op de verpakking. Bijvoorbeeld Sotalol of ijzerpreparaten).
- Smeerbaar beleg zorgt voor een minder droge maaltijd.
- Producten die veel suiker bevatten veroorzaken dorst.

Dagelijks wegen

- **Waarom dagelijks wegen**

Door een verminderde pompfunctie van het hart hebben mensen met hartfalen de neiging vocht vast te houden. Het lichaams-gewicht neemt toe. Een plotselinge gewichtstoename van twee kg of meer in twee tot drie dagen is een indicatie dat het lichaam meer vocht vasthoudt. Als in zo'n geval tijdig wordt ingegrepen met extra medicijnen (plastabletten) en rust, kan soms verdere achteruitgang worden voorkomen of zelfs het vocht weer worden verdreven. Het is ook mogelijk dat bij de aanvang van de medicamenteuze behandeling door de ontwatering veel gewicht wordt verloren. Een gewichtsafname van twee kg of meer in één a twee dagen is een indicatie dat het lichaam teveel vocht afstoot. Het is daarom van belang dat een patiënt met hartfalen zich dagelijks weegt.

- **Hoe moet u zich dagelijks wegen**

Dagelijks wegen op hetzelfde tijdstip. Het meest praktische is om dit iedere ochtend voor het ontbijt in onderkleding of pyjama te doen nadat men naar het toilet is geweest. De weegschaal moet op dezelfde plaats blijven staan: het verplaatsen van de weegschaal kan een verschil in gewicht aangeven.

De weegschaal moet een verschil van één kg duidelijk aangeven: het hoeft dus beslist geen dure elektronische weegschaal te zijn. Het gewicht moet genoteerd worden in het hartfalen dagboek. Ook als het gewicht langere tijd stabiel is, is het belangrijk dagelijks het gewicht te blijven controleren.

Als het gewicht in twee of drie dagen tijd met twee kg of meer toeneemt of afneemt, moet de arts of hartfalenverpleegkundige gewaarschuwd worden. Ook bij een langzame gewichtstoename in combinatie met andere verschijnselen van vocht vasthouden moet de arts of hartfalenverpleegkundige gewaarschuwd worden.

Afwisseling activiteit-rust

Het is belangrijk voor mensen met hartfalen een balans te vinden tussen activiteit en rust in hun dagelijkse leven. Voldoende rust kan helpen tegen de vermoeidheid. Om voldoende rust te krijgen is het verstandig om structureel rustpauzes in te bouwen over de dag. Activiteit is belangrijk om de conditie op peil te houden. Bewegen maakt botten en spieren krachtiger, kan eventueel bijdragen aan gewichtsverlies en voorkomt obstipatie. Bovendien voelen mensen die regelmatig aan lichaamsbeweging doen zich fitter en minder lusteloos. Probeer enkele malen per dag bijvoorbeeld tien minuten te wandelen of fietsen.

• **Praktische tips:**

- Ga zitten bij activiteiten die zittend uitgevoerd kunnen worden.
- Spreid het ochtendritueel (wassen, aankleden, ontbijten, bed opmaken, enzovoorts) over de ochtend.
- Maak geen vroege afspraken.
- Maak een dag/week indeling voor activiteiten en rust.
- Doe alles op een rustig tempo waardoor vermoeidheid minder snel optreedt.

Medicijnen en hun (bij)werkingen

Hieronder vindt u informatie over de werking en eventuele bijwerkingen van de meest gebruikte medicijnen bij hartfalen.

• **Ace-remmers**

De werking van deze medicijnen is dat ze inwerken op de vaatwanden, deze verslappen en hierdoor hoeft het hart minder hard te pompen. Bijwerkingen:

- Prikkelhoest.
- Duizeligheid, dit kan door een lage bloeddruk komen.
- Huiduitslag.

• **Digitalis**

Digitalis laat het hart rustiger en beter kloppen. Bijwerkingen:

- Misselijkheid.
- Klachten van wazig zien of vlekken.
- Hartkloppingen.
- Duizeligheid ten gevolge van een langzame polsslag.

• **Diuretica**

Deze tabletten zorgen ervoor dat u meer gaat plassen zodat het lichaam geen extra vocht vast houdt. Bijwerkingen:

- Kramp in de benen.
- Duizeligheid.
- Kaliumverlies, daarom moeten we regelmatig uw bloed controleren.

• **Beta-blockers**

Deze groep medicijnen zorgt ervoor dat de bloeddruk lager wordt en het hart rustiger slaat. Bijwerkingen:

- Moeheid.
- Benauwdheid.
- Langzame polsslag.

Natriumbeperkt dieet

• Wanneer is een natriumbeperkt dieet nodig

Natrium is een mineraal dat zowel in het lichaam als in het voedsel voorkomt. Het is onder andere een bestanddeel van keukenzout (NaCl). Normaal gesproken scheiden de nieren een teveel aan natrium uit. Wanneer natrium onvoldoende wordt uitgescheiden houdt het lichaam meer vocht vast. Hierdoor wordt het hart meer belast. Door minder natrium in de voeding te gebruiken, dus een natriumbeperkt dieet, zal het lichaam minder vocht vasthouden en het hart ontlast worden.

• Het dieetadvies

In alle producten zit van nature zout. Een zoutloos dieet bestaat dus niet. Een natriumbeperkt dieet (zoutarm) wel. Het meeste zout komt in het eten door toevoeging bij de bereiding thuis en in de voedingsmiddelenindustrie. De belangrijkste adviezen zijn dan ook:

Voeg geen zout toe tijdens de bereiding van de maaltijd.

In het begin zult u moeten wennen aan de smaak van eten zonder zout. U kunt geleidelijk aan de hoeveelheid zout verminderen (bijvoorbeeld eerst de groente en aardappelen zonder zout, daarna het vlees met steeds minder zout bereiden) of in een keer al het zout weglaten.

Beperk het gebruik van producten die veel zout bevatten.

Deze producten zijn:

- Smaakmakers zoals soeparoma, bouillonblokjes/poeder (maggi, aromaat), ketjap, kip of vleeskruiden, groente-en kruidenmixen, mosterd, sambal en tomatenpuree.
- Kant en klare pakjes soepen en sausen, kant en klare (diepvries) maaltijden.
- Vleeswaren zoals rookvlees, pekelvlees, rauwe ham, bacon, ontbijtspek en alle soorten worst, kant en klare vleesproducten.
- Snacks, zoutjes, gistextract (Marmite), zuurkool, zure en zoute haring, augurken en uitjes uit pot.
- Knoflookzout, selderijzout, uienzout, sesamzout en zeezout.

Aan groente in blik of pot en bewerkte diepvriesgroente zoals spinazie à la crème is zout toegevoegd. Zij zijn dus minder geschikt om te gebruiken. U kunt wel onbewerkte groente (groente zonder saus) uit de diepvries gebruiken.

Beperk het gebruik van drop.

• Praktische tips

Tips voor de broodmaaltijd

Gebruik ongezouten boter, margarine of halvarine. Kies bij voorkeur broodbeleg met weinig zout zoals:

- Kaas met minder zout
- Lichtgezouten vleeswaren (filet American, fricandeau, gekookte lever, kalkoenfilet, rollade, lichtgezouten rookvlees, rosbief en tong)
- Ei zonder zout
- Groente
- Fruit
- Kwark (eventueel vermengd met kruiden en ui, jam of fruit)
- Zoet beleg (jam, appelstroop, suiker, pindakaas, hagelslag)

- **Tips voor het koken**

Voor de bereiding van gerechten zonder zout zijn diverse mogelijkheden:

- Ongezouten bouillon kunt u trekken van kruiden (lavas, laurier en foelie), veel verse groenten en vlees. U kunt ook gebruik maken van een kruidenbultje of natriumarme bouillonpoeder.
- De smaak van groente blijft beter behouden wanneer u deze kort kookt in weinig water. Rauwkost heeft een sterker uitkomende smaak dan gekookte groente.
- Voor het bereiden van bijvoorbeeld een maaltijd met aardappelen groente en vlees is een magnetron een uitkomst. Er gaat weinig smaak verloren.
- Vlees, vis of kip bereid in aluminiumfolie of een braadzak in de oven, behoudt de smaak zonder dat vet en zout worden toegevoegd.
- Grillen of barbecueën is een goed alternatief voor het bakken van vis, vlees of kip. Door de hitte van de grill wordt het vlees snel dichtgeschroeid zodat weinig vocht en smaak verloren gaan.
- Vlees en vis kunt u op smaak brengen door deze te kruiden of in te wrijven met zoutarme mosterd. U kunt ook ui, tomaat, champignons, paprika, laurierblad of kruidnagel meestoven.
- Jus kunt u op smaak brengen met een gesnipperd uitje, knoflook, tomaat, paprika, champignons, scheutje wijn of natriumarme smaakmakers.

- **Natriumarme smaakmakers** (herkenbaar aan blauwe kleur op de verpakking). In het algemeen zijn smaakmakers zoals vleeskruiden en juspoeder erg zout. Er zijn natriumarme soorten te koop die wel geschikt zijn zoals:

- Natriumarme aroma en strooiaroma, natriumarme bouillonblokjes.
- Natriumarme juspoeder, ketjap, kruidenmengsels, mix voor bami/nasi, mosterd, sambal en tomatenpuree (allemaal natriumarm).
- Natriumarme sauspoeder, kant en klare sausen, mayonaise, tafelzoetzuur zoals atjar, augurken en uitjes (allemaal natriumarm).

- **Smaakmakers die geen zout bevatten zijn:**

- Azijn.
- Suiker.
- Citroensap.
- Alle verse en gedroogde tuinkruiden.
- Specerijen zoals kaneel, kruidnagel, kerrie en nootmuskaat.
- Gember.
- Knoflook.

- **Uit eten**

Wanneer u buitenshuis gaat eten kunt u vooraf bij het restaurant informeren of het mogelijk is de maaltijd zonder zout te bereiden. Een andere mogelijkheid is dat u de rest van de dag de hoeveelheid zout beperkt door minder zoute voedingsmiddelen* te kiezen. U kunt dan de warme maaltijd normaal gezouten gebruiken. Neem liever geen soep in verband met het hoge zoutgehalte.

* Kies zoet broodbeleg in plaats van hartig en neem beschuit of crackers in plaats van brood. Deze bevatten minder natrium. Het is niet de bedoeling brood iedere dag te vervangen door deze producten omdat zij minder vitamines en voedingsvezels bevatten. U kunt ook zoutarm brood nemen in plaats van gewoon brood op deze dag.

Interessante link

www.hartstichting.nl

Telefoonnummers en adressen

Polikliniek hartfalen

T: 0492 – 59 51 69

elke werkdag van 9.00 tot 16.30 uur;

bij voorkeur voor 12.30 uur bellen

E: hartfalen@elkerliek.nl

Verpleegafdeling 3A

T: 0492-59 56 66

Diëtetiek

T: 0492 – 59 55 60

maandag tot en met vrijdag van 8.15 – 10.00 uur

E: die@elkerliek.nl

Locatie Helmond

Wesselmanlaan 25

5707 HA Helmond

T: 0492 – 59 55 55

Locatie Deurne

Dunantweg 16

5751 CB Deurne

T: 0493 – 32 88 88

Locatie Gemert

Julianastraat 2

5421 DB Gemert

T: 0492 – 59 55 55

